

**Національний університет
"Острозька академія"**

**Наукові записки
Історичні науки**

Випуск 2

Острог, 2002

УДК: 930.2(477)

Алла А таманвко

**ПЕРШЕ ЧИСЛО ЖУРНАЛУ
"УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИК" (1963)
ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ
ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ НА ЕМІГРАЦІЇ**

В статті розповідається про перший випуск журналу "Український Історик", яким було започатковано створення товариства українських істориків на еміграції.

Українське Історичне Товариство (засноване у 1965 р.) і його офіційний журнал "Український Історик" (заснований у 1963 р.) - протягом багатьох років сприяли розвитку української історичної науки на Заході, а сьогодні мають все більший вплив на розвиток історичних студій в Україні. Товариство і журнал нині об'єднують українських істориків та українознавців різних поколінь, з різних країн. За умови зростання зацікавленості української материкової історіографії розвитком історичної науки в діаспорі все більше дослідників в Україні звертається до вивчення різних аспектів діяльності Українського Історичного Товариства, в першу чергу через дослідження публікацій на сторінках "Українського Історика" [6; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 16 та ін.]. Вдалу спробу визначити місце журналу в українській історіографії другої половини ХХ століття зробила київська дослідниця Людмила Сакада [15]. Серед її досліджень є розвідка про джерела до історії УІТ на сторінках журналу [13], але, на наш погляд, перше число видання, яке є бібліографічною рідкістю в Україні до сьогодні, з цієї точки зору заслуговує на детальнішу увагу. У той же час воно має непересічне значення для розуміння розвитку не тільки Українського Історичного Товариства, а й української історичної науки в діаспорі.

Після Другої світової війни українські науковці були об'єднані переважно навколо Української Вільної Академії І Наук, створеної в Німеччині у 1945 р., та Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, діяльність якого було відновлено у 1947 р. Але, на початку 50-х років, почалося масове переселення українців за межі Європи, переважно в Канаду і Сполучені Штати Америки, де було продовжено й діяльність УВАГ! та НТШ. Представники різних поколінь,

українські науковці, в першу чергу гуманітарії, часом через різні причини були залежними від політичних партій та течій. Зрозуміло, що цей факт негативно позначався на якості історичних досліджень. Крім того, гак само негативно на науковому житті позначалося протистояння між УВАН і НТШ яке було пов'язане, як зазначав дослідник цього питання О. Домбровський, з "етнопсихологічними" та іншими чинниками [7]. При цьому "обидві установи мали свої історичні секції і цілу низку історичних комісій, які, однак, не мали своїх окремих публікацій" [7,7]. В той же час у зарубіжних університетах історія України покривалася історією Росії, і тому майже втрачалася. На Україні історики теж змушені були в умовах тоталітаризму практично відмовитися від історичної схеми Східної Європи М. Грушевського, яка була підмінена так званою "звичайною". Існувало багато тем, які в Україні стали небажаними для вивчення. Багато ж українських емігрантів, які належали до того чи іншого партійного осередку, так само не могли з об'єктивного погляду висвітлювати український історичний процес, хоча часом бралися за це з великим ентузіазмом.

Не дивно, що саме молодому українському історику Любомиру Винару, який мав добру наукову та методологічну підготовку (німецький університет у Мюнхені, Український Вільний Університет, Вестерн Резерв Університет у Клівленді), вболівав за творення правдивої, не спотвореної партійними, чи будь-іншими впливами історії, прийшла ідея створення незалежного товариства істориків, яке б могло відстоювати історичну правду. Цю ідею він пропагував на сторінках газет [3], обговорював із своїми старшими колегами. Йшлося також про створення наукового історичного журналу. Про ці події пізніше згадував сам Л. Винар: "Концепція організації українського незалежного товариства істориків і дослідників допоміжних історичних наук скристалізувалася в 1955 - 1962 роках, дозріла в 1963 році, в якому появилось перше число журналу "Український Історик", і остаточно зреалізувалася в кінці 1964 і на початку 1965 року, коли покликано до життя Ініціативну Групу Українського Історичного Товариства" [5, 12].

Пропозиція молодого історика була підтримана О. Оглоблиним, Н. Полонською-Василенко та ін., які визнавали навіть можливість створення спочатку журналу. Зокрема, ще у 1956 р. О. Оглоблин писав Л. Винару: "Я погоджуюся з Тобою, що спочатку треба створити Об'єднання істориків, а потім видавати журнал того Об'єднання: це цілком логічно. Але в нашому алогічному (в кращім разі) житті може бути якраз навпаки.

Будуть гроші буде журнал, чи збірник. Буде журнал легше буде сіворіп и Об'єднання" [1, 696].

Відсутність фінансової бази віддаляла поставлену мету на невизначений термін. Л. Винар в цей час очолював Історичну комісію "Зарева" - об'єднання студентських академічних товариств національного солідаризму, яке було створено в Мюнхені 1949 р. з ініціативи Марка Антоновича. У 1961 р. виникла ідея видання збірника, присвяченого українській сучасній історіографії. Її так і не вдалося зреалізувати, хоча до співпраці були запрошені такі відомі історики, як О. Оглоблин, Н. Полонська-Василенко, М. Ждан, Я. Пастернак, М. Антонович, А. Жуковський, Б. Цюцюра, та ін., вже було передбачено теми статей (в архіві УІТ зберігається план цього видання).

У різних комісіях, втому числі й Історичній, об'єднання працювали молоді дослідники, які друкували свої праці на сторінках журналу "Розбудова держави" (1951 - 1958). На початку 60-х років журнал вже не виходив, а невеликі залишки його видавничого фонду М. Антонович передав для друку нового видання, яким став "Український Історик". До цих фондів було додано кошти ініціаторів видання, певну суму від НТШ і нечисленні пожертви, але друкувати перше число прийшлося спочатку як складову частину журналу мельниківської орієнтації "Самостійна Україна", хоч це і протирічило поглядам його засновників. Проф. Л. Винар пізніше це пояснював у спогадах: "Згідно з домовленням, С[самостійна] У[країна] могла друкувати деякі матеріали у окремій секції п. н. "Український Історик", а рівночасно усі матеріали видати в окремому виданні у формі історичного бюлетеня" [5, 23]. При цьому історик зазначив, що в "Самостійній Україні" такий розділ з'явився в жовтні, а з початком листопада з'явилося перше число історичного бюлетеня окремим виданням [5, 23].

Між варіантами першого числа журналу є відмінності, що свідчить про виготовлення двох окремих макетів для друку. Зокрема, перший варіант журналу було надруковано на сторінках 17-26 "Самостійної України" із заміткою за підписом "Редакція": "Завдяки співпраці з головою Історичної комісії "Зарево" п. д-ром Л. Винарем, маємо змогу відкрити в нашому журналі відділ п. з. "Український Історик", що появлятиметься 4 рази на рік" [18, 17]. З цього приводу О. Оглоблин писав редактору "Українського Історика" 11 грудня 1963 р.: "До речі, вважаю, що надалі в "Самостійній Україні" можна друкувати окремі статті, але не цілий відділ

під тотожною назвою її (окрема не хронік) з "Українського Історика" (очевидно, журнал має право додавати свою пласт хронік).

Взагалі для добра справи було б краще, якби "Український Історик" був окремим виданням (хоч би й "Самост. України"), а не прибудівкадо чогось" [1, 701-702].

У відповіді на цей лист Л. Винар пояснив причини друку "Українського Історика" в "Самостійній Україні": "Найкраще, якщо б *УІ* появлявся окремо - але наразі це неможливо через фонди.] так я зайшов в борги е. Я дав дозвіл С(амостійній) У[країні] передруковувати матеріал з тим, що друк коштує значно менше" [1, 706]. В особистій бесіді з автором статті проф. Л. Винар пояснював, що він друкував спочатку "Український Історик" в "Самостійній Україні", тому що був добре знайомим з її головним редактором Михайлом Панасюком, який дуже дешево брав за друк, а в умовах відсутності коштів це було дуже важливим. Під фірмою "Зарева" (і за допомогою "Самостійної України") було видано також число 2-3 (1964), а число 4 (1964) було видано вже під фірмою Українського Історичного Товариства, хоча йшлося фактично про його Ініціативну Групу. Формування наукового видання політизованою організацією могло спричинити до руйнації всієї справи, тому було дуже важливим якнайскоріше відокремитися і це вдалося зробити, але лише з випуском 4-го числа [5, 24-25].

В "Українському Історик", що вийшов окремим числом, його редакція (представлена, власне, Любомиром Винарем) подала звернення, в якому зазначалося, що "Заходами Історичної Комісії "Зарева" появляється перше число історичного бюлетеню "Український Історик" [19, 1]. Було сформульовано також основну мету видання: "... зазнайти ширші круги нашого громадянства з історичними дослідженнями українських і чужинецьких науковців, присвяченими в першу чергу історії України і Східної Європи" [19, 1]. Перед бюлетенем ставилося завдання всебічно засвітлювати історичну проблематику, діяльність інституцій, інформувати про працю поодиноких дослідників, подавати огляд нових видань і провадити поточну історичну бібліографію [19, 1]. До співпраці запрошувались представники різних наукових інституцій, установ та поодинокі науковці, що мало перетворити видання на міжінституційне. загальне. Л. Винар пізніше згадував: "...Ми хотіли у редакційній статті ще раз наголосити наше бажання, щоб "Український Історик" став спільним журналом наших наукових установ" [5, 11].

Обидва випуски першого числа відкривалися програмною статтею О. (глоблина "Завдання української історіографії на еміграції", в якій було наголошено на основних завданнях українських істориків на еміграції та визначалося місце української історіографії в діаспорі [18, 17-19; 19, 1-3]. Другою на сторінках "Самостійної України" було вміщено статтю Богдана Винара "До питання координації наукової праці", в якій було показано стан української науки на еміграції, оцінено друковану продукцію наукових установ [18, 19-20]. Певною мірою ця стаття також стала програмною, але у окремому виданні її було переміщено [19, 7-8]. Третьою на сторінках "Самостійної України" стала стаття Любомира Винара про проблему періодизації козацької доби [18, 20-22] (окреме видання - стор. 3-5). Було тут вміщено і посмертну згадку Леоніда Бачинського про Володимира Дорошенка [18, 22-24]. Завершувалось видання "Хронікою", в якій оповідалося про найважливіші події наукового життя в СUIA і світі, які стосувалися дослідження історії України, а також містилася інформація про новостворені і діючі інституції, зокрема, про створення Українського Генеалогічного і Геральдичного Товариства, проведені з'їзди (в тому числі Української Американської Асоціації університетських професорів), конгреси і конференції. Наприкінці було вміщено рубрику "Над чим працюють українські науковці" про науково-видавничі плани Н. Полонської-Василенко, О. Оглоблина, П. Курінного, М. Папа, Б. Винара, Р. Климкевича, М. Ждана, М. Антоновича, І. Каменецького, П. Стерча, В. Дубровського.

Окреме видання поповнилося статтею В. Дубровського під псевдонімом "Історик" про сучасний Азербайджан з советського погляду [19, 5-7], в якій він розповів про власну рецензію на книгу радянського дослідника Ф. Шабанова, вміщену у турецькомовному мюнхенському журналі. Важливим доповненням першого варіанту "Українського Історика" стала стаття Романа Климкевича про новостворене Українське Генеалогічне і Геральдичне Товариство, в якій було сформульовано причини його створення, завдання і плани [19, 8-11].

Поповнилося видання бюлетеня і важливою рубрикою "З архівних матеріалів", в якій було вміщено шість листів відомого українського історика Ілька Борщака до Любомира Винара, що зберігалися в особистому архіві редактора. Вони є цінним джерелом до розуміння особистості видавця "України", його ставлення до молодих дослідників, яким на час листування був Л. Винар.

Рубрику "І Про згаслих" було доповнено передруком за "Українськими вістями" некрологу відомого українського письменника Івана Багряного, ідо, власне, викликало незадоволення О. Оглоблина, який вважав, що потрібно помішувати матеріали стосовно лише істориків [1. 701].

Одним з найважливіших став відділ "Огляди - рецензії", де було вміщено рецензії Л. Винара на книгу О. Оглоблина "Думки про сучасну українську соваську історіографію" (І Ію-Йорк, 1963), Н. І Полонської-Василснкона книгу Л. Винара "Андрій Войнаровський" (Мюнхен, 1962), М. Ждана на книгу Я. Длугоша (Варшава, 1962). Поповнилася і рубрика "Хроніка", а також було подано бібліографію з історії України з повідомленням про запланований відділ поточної історичної бібліографії [19, 23]. Оголошувалося також про можливість надавати повідомлення про видані книги з метою їх реалізації. Тут також пропонувалося декілька книг, переважно Богдана та Любомира Винарів [19, 23].

Таким чином, вже перше число "Українського Історика", яке було видане як складова частина журналу "Самостійна Україна" і окремо як бюлетень, свідчить про розуміння погребі створення незалежного товариства українських істориків, роль у цьому процесі Л. Винара, О. Оглоблина та інших істориків, які, продовжуючи співпрацю в інших інституціях та установах, намагалися створити незалежне історичне видання і товариство істориків, що могли б відстоювати історичну правду про Україну. Можна сказати, що вже першим числом бюлетеню цій шляхетній справі було покладено добрий початок.

Джерела та література

1. Вибране з листування Любомира Винара // На службі Клію: 36. наукових праць на пошану Любомира Романа Винара, з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. - К.; Нью-Йорк; Торонто; Париж; Львів, 2000. - С. 684-778.
2. Винар Л. Десятиліття "Українського Історика": 1963 - 1973. [З перспективи десятиох років: "Український Історик" 1963 - 1973. Показчик змісту "Українського Історика" за роки 1963- 1973. Уложила Марта Воляник]. - Мюнхен; Нью-Йорк, 1974.
3. Винар Л. До питання організації історичних дослідів // Свобода. - 1956. - Ч.33. -2] лютого.
4. Винар Л. Українське Історичне Товариство: 1965 - 2000: Статті і матеріали. - Чернівці, 2000.
5. Винар Л. Українське Історичне Товариство: Генеза і рання діяльність (замітки основника УІТ) // Український Історик. 1996. - 4.1-4 (124-127). - С. 11-52.
6. Гирич І. Внесок "Українського Історика" в грушевськознавство //

Український Історик. 1994 - 4.1-4(120-123). - С І 02-109.

7. Домбровський О. До історії відносин між УВАН, VII і ІТШ // Вісті УВЛІІ у ПІ ІЛ. - І Ію-Йорк, 2000. - 4.2. - С. 27-44.
8. Калакура Я. Вклад "Українського Історика" в розвиток української національної історіографічної школи // Українознавство в розбудові держави: Матеріали щорічної наук.-практ. конференції, 14-16 жовтня 1995.- К., 1994. - С. 154-156.
9. Калакура Я. Джерелознавство в дослідницькій діяльності Українського Історичного Товариства // Український Історик. -1995. - Ч.І-4 (124-127). -С.53-56.
10. Михайлик ВР. "Український історичний журнал" та "Український Історик": обрії співробітництва // Український історичний журнал.- 1994. - №1. - С154.
11. Сакада Л. "Український Історик" - журнал Українського Історичного Товариства // Український Історик.- 1999. - 4.1 (140). —С. 11-22.
12. Сакада Л. Два журнали українських істориків: "Український історичний журнал" та "Український Історик" // Український історичний журнал. - 1997. - №4.-С55-68.
13. Сакада Л. Джерела про діяльність Українського Історичного Товариства в публікаціях журналу "Український Історик" // Наукові записки: 36. праць молодих вчених і та аспірантів / НАМ України. Ін-тукр.. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. - К., 1994. - Т.4. - С.321-335.
14. Сакада Л. У ІТ в Україні (1990 - 1997) // Український історик. — 1997.- Ч.1-4 (J32-135).- С.211-216.
15. Сакада Л. Д. Журнал "Український Історик" в українській історіографії ХХ століття. Автореф. дис ... канд. іст. наук: 07.00.06. - К., 2000.
16. Ситник О. "Український Історик" і сучасна українська історична наука: Взаємозв'язки, співпраця і взаємовідносини // Проблеми української історіографії: Магер. Всеукр. наук, конференції, присвяченої 30-річчю Українського Історичного Товариства і журналу "Український Історик", 2 березня 1996 р. - Мукачєво, 1996. -С.30-35.
17. Українське Історичне Товариство: Комунікат Ініціативної групи УІТ // Оглоблин О. Студії з історії України. - Нью-Йорк, 1995.
18. Український Історик // Самостійна Україна. - 1963. - Жовтень. - С. 17-26.
19. Український Історик. - 1963. Ч. 1.

Alla Atamanenko

The first issue of "Ukrainian Historian" as a source for learning Ukrainian history in emigration

Author discusses the first issue of "Ukrainian Historian".